

فۆلکلور و فلمنامہ (سیناریو)

(سیناریو) ب فۆکسختن ل سەر تەوهری رەگەزئ
فلمنامە یان سیناریوی، پیکۆلا کری، پیکفەگریدانا
فۆلکلور و سینەمای پتر نیشان بدەت و چەوانییا مفا
وەرگرتنا سینەمای ئ فۆلکلوری بدەتە دیارکرن. هەلبەت
پشتی کار ل سەر دوو نموونین داستانا رپالیستییا (کەلا
دم دم) و گۆتتا مەزنان (شیر شیرە چ ژنە چ میڕە)
کری گەهشتینە ئەوئ ئەنجامی کو سینەمایا کوردی
دئ شیت ب دروستی مفا ئ ئەدەبا فۆلکلورا کوردی
وەرگریت و تەها د چارچووئی هویرکاریین هونەرئ
فلمنامەنقیسیییدا هەندەک دەستکاری د جۆرئ باسکرنا
دیمەن و رویدان و ... هتد دا بکەت، دئ ئەو دەق
پتر بەرھەرقتەر بیت بۆ کارەکی سینەمای بیژر.

ئەدەبیاتا فۆلکلوری ب هەمی چەق و پیکھاتین
خوہفە، باس ل هەمی پشکین ژیانئ، سروشت، رویدانین
میژووئی، جفاک، شەر و کەرەستین شەری، سەرۆبەرئ
جلاک و کاروبارین خیزانی، فیقی و جۆرین ئەوئ، ئازەل
و چەوانییا گێرانا رۆلی د چیرۆک و سترانین فۆلکلوریدا
و ... هتد دکەت؛ هەلبەت ئەق باسکرنا ب هویری و
باسکرنا گشتگیر بوویە.

هەلبەت د چارچووئی ئەدەبیادا ژ گۆشەنیگایین
جوراوجۆرفە دەیتە باسکرنا و قەکۆلین ل سەر دەیتە
کرن، لئ د چارچووئی هونەرئ سینەماییدا ب چ شیوہ
مفا ئ دەیتە وەرگرتن؟ واتە ب بوچوونەکا دی ئەرئ
فۆلکلورئ کوردی دئ شیت ئ لایئ بابەت، کەرەستە،
رویدان، سیناریو و ... هتد، مفا بگەهینیتە سینەمایا
کوردی؟ ئەق قەکۆلینە ل ژیر ناقي فۆلکلور و فلمنامە

■ فۇلكلۇر چىيە؟

فۇلكلۇر، ۋەك يېناسە و ناساندنەكا گشتى، برىتينيە ژ زانست و زانىربىيا گەل و مللەتان، و « ئەمرو وشەى لاتىنىيى فۇلكلۇر زۇر مەيدانى كەلەپوورى نەتەۋەيى دەگرېتەۋە، ھەر لە پاشماۋەكانى جلو بەرگى مىللىي كۇن و ئىستاۋە تا رايەخ و ھۆى خواردەمەنى تىدا خواردن قاپوقچاغ و كاسە و كەوچك و تا نەفش و نىگار و جۇرى خواردەمەنى و گەلىك شتى تر كە شەقلى تايبەتى كۇنى مىللەتلىك لە بەرھەمى دەستكرد يا بەرھەمى بىردا بەھلىتەۋە، بەلام لە كۇرى ئەدەبدا فۇلكلۇر پېرەپر بۇ ئەۋە بەكار دەھىنرئ كە ئەدەبىياتناسانى ھەندئ ۋەلات بە بەرھەمى سەرزارى خولقېنەرانەى گەلى ناو دەبەن^(۱)» واتە ھندەك زانىبارى، ئەفسانە، چىرۇك، سەرھاتى، مامك، گۇتنيىن مەزنان و قەگىران و دياردەبىيىن چقاكى و...ھتد، ب درىژاھىيا دىرۇكى د ناڧ مللەتەكىدا يىن رويدان و جھئ خەۋەيىن گرتى و خودانى ئەۋى ژى نەيى ديار و دەستنىشانكرىە، كو ھندەك جاران خۇ نەتەۋە و مللەتنيىن جۇراۋجۇر د پىكھات و ھەبوونا چىرۇك، چىفانۇك، ئەفسانە يان ...ھتد، ھەقپشك دبن، چونكى ژ لايى ھزرى و كەلتوررىقە گەلەك نىزىكى ھەقن.

ئەگەر ئەم ل پشكىن فۇلكلۇرئ بىنيرىن، ۋەك ئەفسانە، حىكايەت، داستان، چىرۇك، مەتلەك، گۇتنيىن مەزنان، يارى، پىكەنىن، بەيت، ھەيرانوك و ستران ب جۇرىن خەۋە، زىمار، سەرى زاڧا و نارىنك، لىبەر لاندكى، لىبەر دروبنى، سترانىن شەر و مىرانيى، شەقەرۇك، ئەقنى، دىرۇكى و ئايىنى و ...ھتد. جۇرىن داۋەتان: ملانى، شىخانى، بابلەكانى، و...ھتد، گشت داب و نەرىت و كەرەستىن بكارھىنانىن كەقن و ... ھتد يارىيىن زارۇكان ۋەكى: تەرۋەشكانى، بويكا بارانى، تەبەلانى، ئارمانجانى، موركانى، پەھلەۋانى، دامانى و ...ھتد، ھەمى يىكقە پىكھاتا شارستانىيەتا مللەتى نىشان ددەن. واتە سەروبەرى ئەۋى مللەتنى د درىژاھىيا دىرۇكى، جۇرى

بىركرىنى، كاركرنى، داۋەت و پىكھىنانا ژيانا نوى، تازى و زىمار، يارى و مژويلكرنا زارۇكان و ... ئايىن و فەلسەفا ژيانى، ھەمى د فۇلكلۇرئدا رەنگقەدايە. ب بوچوونەكا دى مژوويا شارستانىيەتا كەقنا ھەر نەتەۋەبەكىيە.

كەۋاتە فۇلكلۇر مژوويا رپالىستىيا ھەر مللەتەكىيە، لەورا قەكۇلەر د گشت بوارىن زانسى سىنەما، تەلفىزىون، جۇغرافى، چقاكانسى، زانستى نەتەۋەيى، مژوو، ئەدەبىيات، زمانناسى، فەلسەفە، ئايىن، دەرۋونناسى، پەرۋەردە و ... ھتد، پىويستىيا ب فۇلكلۇرى ھەى و زانايىن گشت ئەقان بواران، دئ شىن مفاى ژ فۇلكلۇرى ۋەربگرن.

لى جۇرى سەرەدرىيا زانا و خەلكى ئاسايىي ئەقى سەردەمى، رپكى ل بەر نامان و ژناقچوونا ئەۋى شارستانىيەتئ دگرىت. زىدەبارى ھندئ نابىت ژىربىكەين كو جۇرى پىلانين درىژخايەن و كورتخايەنىن دوژمان، تۆماركرنا پشكەك ژ ئەۋى پىكھاتى ب ناڧى خە، د ژناقبرن يان بىبھاركرنا فۇلكلۇرى گرنگىيا خە ھەيە و پىدقۇيە دويقچوون ل سەر بەھىتەكرن. ئىك ژ ئەۋان رپكىن پاراستن و بەرزراكرتتا بەھىت فۇلكلۇرى، ھونەرئ سىنەمايىيە. ب بوچوونەكا دى، پىدقۇيە گشت ئەف پشكىن فۇلكلۇرى، بچنە د سىنەمايىدا، ھەتاكو ژ لايەكى، نقشىن نوى ھايدارى شارستانىيەتا خە يا كەقن بىن و ژ لايەكى دىقە ب دروستى و ب بەلگەقە بەھىنە پاراستن. بۇ نمونە دەرھىنەرئ سىنەمايى دئ شىت مفاى ژ ئەقان بابەتان ۋەربگرىت. بەيتىن: لاس و خەزال، خەج و سىابەند، مىر مح، دمدم، زەمبىلفرۇش، ھەسپىن رەش، بەيتا سەكەراتى، شىخى سەنعان، ...ھتد. و چىرۇكىن: لاوكى دەشتانى و شەمسىخانى، رەشۇ و خەنسئ، دەرۋىش و عەدۇل/ دەرۋىشنى عەقدى، ھەسەن و غەزال، لاوكى مەتىنى، گەنج خەلىل، ...ھتد. سەرەپاى ھەبوونا سەدان چىرۇكىن زارۇكان كو ژ زاردەقئ ئاژەلان ھاتىنە گۇتن: كىزا تەرپا جان، سئ گا، پىرەژن و دىكل، رويقىيى حىلەكەر، ...ھتد.

”

فۆلكلور مېژوويا رېاليستىيا ھەر مللەتە كىيە، لەورا قەكۆلەر د گشت بوارین زانستى سىنەما، تلەفزیون، جوغرافى، چقاكناسى زانستى نەتەوھىي، مېژوو، ئەدەبىيات، زمانناسى، فەلسەفە، ئايىن دەروونناسى، پەرۋەردە و ... ھتد، پېويستىيا ب فۆلكلورى ھەي و زانايىن گشت ئەقان بواران، دى شىن مفای ژ فۆلكلورى ۋەربگرن“

ھەرچەندە ب مخابنىقە گەلەك جارن دى بىنن كورتكرن يا كەتپىيە د قەگىراناندا، چونكى ل بەرى ھەر چىرۆكەك ب چەندىن شەقان ب دويماهىك نەدھات، لى نھو قەگىران ب كىمكرنا جە و كەس و پرويدان و ... ھتد، دەست ب كورتكرنا چىرۆك و ئەفسانەيان كرىنە و ئەق چەندە د پەرتوكىن تاپىيەتپن فۆلكورىدا بەرچاق و ديارن.

■ فلننامە يان سىنارىۋ چىيە؟

بەرى باس ل فلننامەي بكەين فەرە بزائىن، فلم چىيە؟ چونكى د ئەقى سەردەمپدا فلمى گەلەك بەھا و گرنگىيا خوە ھەيە و ب تاپىيەت فلمىن سىنەمايى، د گەلەك بواراندا رۆلى خوە گىرايە و كۆمپانىيىن مەزن ب ئەركى دروستكرن و بەرھەمھىنانا فلان رادىن و راستەوخۆ و ناراستەوخۆ كاريگەرىن ل بىنەرىن خوە دكەن و زۇرجاران ژى رپرەوا ھزرى و تىگەھشتنا ئەوى بىنەرى بۆ ژيانى دگۆھرن. كەواتە فلم « ھونەرەكى دىتنييە، كو ئەزموونان ۋەكى خوە و ب ئىك شىۋە نىشان ددەت. (۳) » واتە ھەر لقىنەكا بەيتە تۇماركرن، ۋەكى خوە و بىي زېدەيى دەيتە نىشاندىن. و ب چەندىن ناقان دەيتە نىياسىن «فلم، ۋىنى لقوق، فلمى لقوق، ۋىنە، فۆتۆپلەي. (۳)» كو ھندەك ژ ئەوان د بازارى سىنەمايىدا گرنگىيا خوە ھەيە و ھك زاراقەكى ھونەرەكى پىر بەھا رۆلى خوە دگىرپت.

ژ بلى ئەقى چەندى ب سەدان ژىدەرىن فۆلكلورى ھەنە كو ژ گشت گۆشەنىگايانقە بەرى خوە داينە فۆلكلورى كوردى و ب خوەيى و بىانىيان ل فۆلكلورى بووينە خودان: كىزا تەرا جان و چىرۆكىن فۆلكلورى / سەلمان كوڧلى، ھەبو... نەبو ژ چىرۆكىن فۆلكلورى بو زارۆكان / عبدالرحمن نقشبندى، چىرۆكىن كورمانجى / ئالىكساندر ژابا، زارۆكىن جىھانا راستى و ئاشوپى / ھزرقان عبداللە، جارەكى ژ جارا (ھندەك ژ چىرۆكىن فۆلكلورى زارۆكان ل دەقەرا بەھدىنان) / ھجى جەعفر، ژ فۆلكلورى زارۆكان / سادق عبدالخاق شوشى، چل حىكايەتيد مەلا مەحمودى بايەزىدى ۱۷۹۹-۱۸۶۷ / رشيد فندى، بۆ مە گۆتن (دەرگەھەك بۆ فۆلكلورى) / خالد حسين، كۆمەلە تىكستىن فۆلكلورا كوردى / پ.قەناتى كوردۆ، خان و مان / سادق بەاءالدىن، مشتاخا چيا ژ گۆتنيىن پيشيا / مەلا مەحمودى دىرشەوى، ... ھتد. يا خود سترانا فۆلكلورى كوردى: زارگۆتتا كوردان / جەلىلى جەلىل و ئوردىخاننى جەلىل، كلامى جمەتا كوردا / ھاجى جوندى، شەھيان + خرە گول / فەزلەدىن نىروھيى، ستران و يارىيىن بچوكان / ھجى جەعفر، ... ھتد. زېدەبارى ئەقى چەندى، دەرھىنە دى شىت ژ بۆ جورى چقاك و پىكھاتا چقاكى، كەلتوور و سەروبەرى كوردان مفای ژ ئەقان زانايىن بىانى ژى ۋەربگرىت: ژيانا كوردەۋارى + لگەل كوردان / تۇما بوا، كچىن كوردان + ژيانا ئافرەتپن كورد / ھىنى ھارۆلد ھەنسن، كورد و كوردستان قەكۆلىنەكا كۆمەلناسى / واسىلى نىكىتپن، ... ھتد.

ههلبهت ژ بو دروستکرنا هه فلمهکی چهندين لايهن و کهس، ب شيان و بسپوريين تاييهت ب خوهقه ههفکارييا ئيکودوو دکهن و گشت شيانين خوه ژ بو سرخستنا ئهوی فلمی دمهزبخن. ئيکک ژ گرنگترين لايهنين کو پيدفييه ههبوونا خوه بسهلمينيت، فلمنامهنقيسه. واته ئه و کهس يان کهسپن کو بسپورئ نقيسينا فلمانن و ب ئهركئ نقيسينا فلمی رادين. لئ فلمنامه چييه؟ «فلمنامه يان سيناريو دهقهکه، کو پيکھاتييه ژ کهسايهتي، رويدان و ههه تختهکئ کو د فلميدا دئ روی دهن، وهک ياسايهکئ ژ لايئ فلمنامهنقيسيقه دهپته نقيسين. بههرا پترييا جارن فلمنامه ههلگرئ ههمی هویرکاريين ديمهنان، دانوستاندن، لقين و خو هندهک جارن ژي جه و گوشهنيگايين کاميرا ويئهکيشانا فلمييه.»^(۹) ههلبهت ب ئهفئ پيناسا کورت، دئ شيين بيژين کو ئهرك و کارئ فلمنامهنقيسي گهلهکا ب زحمهته و پهنگه ههه کهسهک نهشيئ ب ئهفی ئهركي رابيت، چونکي پيدفييه ئهف نقيسههه شارهزايئ گهلهک بسپوريان بيت و گوشهنيگايين کاميران بزانيت و جوړئ لقينان ژي ل گورهی ديمهنان ب گوهرپيت. کهواته ههه فلمهک ل سهه بنهمايئ فلمنامهيهکی دهپته دروستکرن و دئ شيين بيژين کو فلمنامه «دهقهکه، بيی هویرکاريين هونهري دهپته نقيسين و فلم ل سهه ئهوی دهفی دهپته بههه مهينان.»^(۱۰) ههه ژبهه ئهفی چهندي فلم و فلمنامه تهواوکهريين ههفدوونه و فلمنامهيا باش دئ بيته ئهگهري دروستبوونا فلمهکئ سههکهفتی. چونکي فلمنامه يان سيناريو چيروکهکه ب وهسفا ديمهنان، ژ بو چيکرنا فلمهکی دهپته نقيسين. (سيد فيلد) سهبارهت فلمنامهی ديژيئت: «داستانهکه، کو ب رپکا ويئهيان دهپته فهگيران. يا خود. فلمنامه نافهکه سهبارهت کهسهکی يان چهندهسهکان ل جههکی يان چهندهجهکان، کو مزويلی کارئ خوه يان خوهنه.»^(۱۱) ههه ژبهه رهندي ژي خوينهري فلمنامهيان، د دهمی خواندنا دهقيدا ههست ب گهلهک ويئهيان دکته، چونکي فلمنامهنقيس ب هویری گشت ديمهنان ويئهدکته و کاری لبهه دههينهري ب ساناهيتر ليديکته.

■ ناسنامهيا فلمنامهيان:

بيگومان ههه فلمهکی دوو پشکين ههی، يا ئيکي ناسناما فلمنامهيه و يا دوويئ ژي دهفی فلمييه. ئهه ناسنامه، فلمی ب دروستی ددهته نياسين و گشت لقين و کهسايهتي و دهنگ و ديمهنان نيشان ددهت. ب بوچوونهکا دی، فلمی ديخته سهه لاپهريان و ب پهيقان ويئهيان فيديو دکته و پيکھاتيئ دههکی ژي لگهل بين نافخويي باسدکته. (ههه ناسنامهيهک تاييهتمهنديين فلمی نيشان ددهت، و ب شيويهکئ گشتی ژ سع ههتا دهه لاپههان پيکدهيت. د لاپههرا ئيکيدا نافئ فلمی و نقيسهري فلمی و ميژووييا ب دويماهيک هاتنا ئهوي دهپته نقيسين. د لاپههرا دووييدا پيرستا گشتيا رولين ئهکتههان دهپته نقيسين. ژ لاپههرا سيئي پيدا کورتيا چيروکا فلمی دهپته نقيسين. زيدهباري ئهفی چهندي ئهف خاله گهلهک گرنگن: دهفی فلمنامهيي، تاييهتمهنديين سيکانسان، هژمارا سيکانسان، سههروبهري جه و ديمهنين فلمی، دهمی ويئهکرنا فلمی، راقه و شروقهکرنا سيکانسان، تاييهتمهنديين ديمهنان، لقينا ئهکتههان، ديالوگ و مؤنولوگان ئهکتههان، دهنگ و خو ئهگهه دهنگي چيکهکا نافئ يان بالندهبهکی ژي ههبيت، پيدفييه بهپته باسکرن.)^(۱۲)

”
**ئهفه ب تنئ لايهني
سههقهيي ههه
فلمنايهکييه. لي ب
گشتي فلمنامه ژئهقان
بهشان پيکھاتييه**“

■ ره‌گزه بان بنه‌ماین گرنګن سیناریویی:

۱. «وه‌سف (Action):» ئەف ره‌گزه بریتییه ژ شروقه/ توضیح دیمه‌نین فلمی. د ئەفئ قوناغیدا، نقیسه مژویلی هویرکاریین دناف دیمه‌نی و چه‌وانییا ئەوان دبیت. ئەف باشه ب ئیک ژ داهینه‌رانه‌ترین پشکین نقیسینا فلمنامه‌ی دهیته هژمارتن.
۲. نافونیشانی دیمه‌نی (Scene Headings): مه‌به‌ست ژ نافونیشانی دیمه‌نی، ئەو جهه (Location) ئەوئ د هژرا نقیسه‌ریدا. د ئەفی به‌شیدا نقیسه ژ بو تومارا فلمی، ئامازه‌یه‌کا هویر بو جهئ دیارکری دکهت.
۳. نافئ که‌سایه‌تیین فلمنامه‌یی (Character Name): ئەف ره‌گزه هه‌لگرئ نافلینانا که‌سایه‌تیین داستانی و مفا وه‌رگرتنه ژ ئەفان نافان د درپژاهیا داستانیدا، ب مه‌رما ده‌ست‌نیشانکرنا ئاخفتنکرئ دیالوگان.
۴. شروقه‌کرن (Extension): دیارکهره‌کئ شروقه‌یه دانوستاندنن که‌سایه‌تییه، کو ل ره‌خئ چه‌پئ نافئ نقیسه‌ران دهیته دانان و نیشا ددهت کوئەف دانوستاندنه د دیمه‌نیدا دهیته دیتن یان ب تنئ ژه‌ژی گوه‌لیبوونییه. کو یئ لگه‌ل وه‌سفا دیمه‌نی یانژی دوخئ که‌سایه‌تی.
۵. دانوستاندن (Dialogue): دربرپنا هه‌می ئاخفتننن ده‌روونی و ده‌ره‌کییین داستانییه. ئەف ره‌گزه ب پاراستنا بیکی‌ماسیا تایه‌تمه‌ندیین ئاخفتنا که‌سایه‌تیین داستانی، ژبلی هندئ کو دئ ئامازه‌ی ب نافه‌رؤکا ئامازه‌پیکری که‌ت، هه‌روه‌سا دئ مژویلی ب مفا وه‌رگرتن ژ هونه‌رئن تایه‌ت ب نیشاندانا تایه‌تمه‌ندیین که‌سایه‌تییا ئاخفتنکهری ژی بیت.
۶. دوخئ که‌سایه‌تی (Parenthetical): ئەف شروقه‌کارییه ژ بو ئەکته‌رانه کو هه‌فکارییا ئەوان بکه‌ت‌کاچه‌واوب‌چ‌شیوه‌رسته‌یان‌ده‌ربرن.

۷. فه‌گوه‌استن (Transition): ئەف چه‌نده ل دهمه‌کی دهیته بکاره‌پنان کو که‌سایه‌تییی داستانی، بو دیمه‌نه‌کی یان دوره‌پله‌کئ دی دهیته فه‌گوه‌استن.
۸. نما (Shot): مه‌رهم ژ نمای ئەوه کو د فلمنامه‌یدا فوکسا خوه ب دانینه‌سه‌ر که‌سه‌کی یان تشته‌کئ تایه‌ت. لئ نابیت ژبیر بکه‌ین کو نابیت «ده‌ره‌ینه‌رییا دیمه‌نان بکه‌ین». ب بوچوونه‌کا دی ب تنئ د دهمه‌کیدا بکار بینین کو ب راستی یا گرنګ بیت.
۹. دانوستاندنا هه‌فته‌ریب (Dual Dialogue): ئەف چه‌نده ل دهمه‌کی دهیته بکاره‌پنان کو مه‌ بقیت نیشان بده‌ین دوو کاره‌کته‌ر هه‌فده‌م یین دئاخفن.^(۸)

هه‌لبه‌ت ئەفه ئەو خالین سه‌ره‌کینه کو د نقیسینا فلمنامه‌ی‌اندا له‌برچاف دهینه وه‌رگرتن و زبده‌باری هندئ کو ئەگه‌ر فلمنامه‌نقیس هویرتل ل سه‌ر خالین نقیسینا فلمنامه‌یان ب راوه‌ستیت، دئ کار بو ده‌ره‌ینه‌ر، وپنه‌گر، ئەکته‌ر و خودانی روناھیی ب سانا‌هیت‌ر لیه‌یت. بو نمونه «نقیسه‌ری نیژیکی ۳۰ لاپه‌ره‌یان ده‌لیقه‌یا هه‌ی کو چیرؤکا خوه ئا‌فا بکه‌ت... و نیژیکی ۱۰ لاپه‌ره‌یان ده‌لیقه‌یا هه‌ی دا خوینه‌ری تی‌بگه‌هینیت کو د فلمنامه‌یدا که‌سایه‌تییه سه‌ره‌کی کییه؟ باب‌ه‌ت چییه؟ سه‌روه‌ر چییه؟»^(۹) «بی‌گومان ئەفه ب شیوه‌یه‌کئ گشتی و خالین سه‌ره‌کینه لئ لگه‌ل ئەفئ چه‌ندئ « به‌ری نقیسه‌ر ده‌ست ب نقیسینا فلمنامه‌ی بکه‌ت، پیدقییه چارخالان له‌بر چاف وه‌ربرگیت: ده‌ستپیک، خالا گه‌شه‌سه‌ندنا پرتا ئیکئ، خالا گه‌شه‌سه‌ندنا دویمه‌هیک پرتا دوویئ، و دویمه‌هیک»^(۱۰) ب بوچوونه‌کا دی گرنګترین خالین هه‌ر فلمنامه‌یه‌کی، ده‌ستپیک، نافه‌ند و دویمه‌هیکه و پیدقییه ب شیوه‌یه‌کی بهیته دارپتن کو گونجان و ب هه‌ف گریدانه‌ک دناقبه‌را گشت پشک و ره‌گه‌زین چیرؤکیدا هه‌بن.

ئەگەر ل ھندەك نموونان بئىرىن، دئ بىنىن
 كو بەھرا پترييا ئەقان خالين د نقيسنا سىنارىيۇياندا
 ھاتىنە چەسپاندىن، د چىرۇك و ئەفسانە و سترانين
 فۇلكلۇرىين كوردىدا دجىگىرن و رەنگە نقىسەرى
 سىنارىيۇيان ھند زەحمەتى ب نقيسنا خوەقە نەبەتن،
 چونكى قەگىرى فۇلكلۇرى كوردى ژ بۇ سەلماندا راستىيا
 چىرۇكا خوەيا تىكەل ب خەيالى، ب ھويىرى باس ل
 كەسايەتتيان، دىمەن، جە، سەرۋەر و دورھىلى دكەت،
 زىدەبارى ھندى كو مفاى ژ رىتما پەيف و دەستەوازان
 و رىتما ناھەكيا چىرۇكى (شەر، داوھت، خوەشى، تازى
 و پىگۇتن و ...ھتد.) زى دبىنىت. بۇ نموونە ئەگەر
 دەرھىنەرەك يان فلمنامە نقيسەك ب دروستى بەرى خوە
 بدەتە پەرتوكا (داستانا كەلا دمدم و خانى لەپزىرىن/
 قەكۇلىنەكا ئەدەبى و دىرۇكى) يا ماموستا (ياشار كاپلان)
 ى، دئ ب دروستى چىرۇكا ئەقى رويدانا مەزنا مئىوويا
 كوردان ھەر ژ دەستپىكى ھەتا دويمايىكى زانىت.
 ژ ھەمىن گرنگتر ئەوھ كو ب دروستى دىمەن، شەر،
 كەسايەتى، دۇخى دەروونى و سەرۋوبەرى سەرھەيىن
 كەسايەتى، جەن رويدانى و...ھتد، ژ گۆشەنىگايىن
 جۇراوچۇر و جياواز وپنە كرىنە. زىدەبارى ھندى كو ب
 مفا وەرگرتن ژ ژىدەرىن جياواز و ب ھەقەركرنا ئەوان
 ژىدەران و دياركرنا راستىيا ئەوى رويدانا مئىوويى، كارى
 دەرھىنەرى زى گەلەك ب ساناھىتر لىكرىيە.

■ نمونە:

بۇ نموونە د چىرۇكا رىباليستىيا (كەلا دم دم)دا،
 قەگىر كارەكتەرى سەرھەكى ددەتە نياسىن و ب ئەقى رەنگى
 ب نائف و دەنگىيا ئەوى نىشا خوينەرى ددەت:

قەسەتا خانى زەریندەستە كەمەرا خیرەتى بەستە خەلكى خۇشمىردانە دەستە

ھەفت سالان بوویە گاغانە ساللا ھەشتى دانشت مالە بن خىقەت و چادرانە ئانفەرم خانى كوردانە

ئەگەر ل ئەقان دوو كۇپلان بئىرىن، دئ بۇ مە جۇرى
 كەسايەتى، سەرۋەر و نەتەوا ئەوى ژى ھىتە دياركرن.
 ھەلبەت د درىژاھىيا چىرۇكىدا ئەف كەسايەتتە ھەك
 قارەمانى سەرھەكى ئەقى چىرۇكى، د گەلەك دۇخ و كاودان و
 سەرھەدرى، بىرتىژى و شەرپن خوەدا ب دروستى يى ھاتىيە
 وپنەكرن و ب دروستى ئەف كەسە يى ھاتىيە نىشاندىن.

ب سەدان ژىدەرىن فۇلكلۇرى ھەنە كو
 ژ گشت گۆشەنىگايانقە بەرى خوە داينە
 فۇلكلۇرى كوردى و ب خوەيى و بيانىان ل
 فۇلكلۇرى بووينە خودان

يانژى ل جھەكئ دى، قەگىر زۇر ب ھوپىرى و جوانى
وھسفا چەوانىيا ئافاكرن و ب ھىزىيا كەلى ژ لايى (خانئ
لەپزىرېن) دكەت:

يان دەمى كارى چىكرنا كەلى ب دوپماھىك دەپت، ژ
بۇ پشتراست بوون ژ دىوارى كەلى، ھندەك تۇپان دەھنيت
و ھندەك تۇپان ل كەلى ددەت. ئەف تايپەتمەندىيە ژى
بۇ بىرتىژى و ھوپىكارىيا خانى دزقرىتەقە كو ھىچ كارەكى
نىقەرەو و بىسەرەوبەر ب دوپماھىك ناھىنيت. بىگومان
ئەفە ژى ژ تايپەتمەندىيىن كەسوكىيىن ئەوينە.

يان قۇناغ و چەوانىيا ئافاكرن كەلى ھەر ژ
دەستپىكى ھەتا دوپماھىكى و چەوانىيا دروستكرنى و
بكارھىنانا ئامىرېن كاركرنى و ناڧىن ئەوان ھاتىنە دياركرن
و ئەف چەندە ژى بۇ نقيسەرئ فلمنامەيان زۇر يا گرنگە
و ب تايپەتى دەمى باس ل ھوپىكارىيان دكەت:

**خان دىژىتە ھۆستانە
بكۆلن خىمى ھەفت گاقانە
چل گەز كوور و ھەفت گەز پانە
عەگىد ھەر خانى كوردانە
دمدم ئىنا بەر كۆلانئ
دمدم ئىنا بەر بەستنى
دمدم ئىنا بەر پىكۆلئ
دمدم ئىنا بەر خوەرجئ
پىنسەد مرجن پىنسەد تەقر
پىنسەد مرجن پىنسەد لەھاز
پىنسەد مرجن پىنسەد بىرك
پىنسەد مرجن پىنسەد ماھۆل
پىنسەد مرجن پىنسەد مەرە
پىنسەد مرجن پىنسەد كولنگ^(۱۳)**

**چ سبەيە چ بەيانە
خان دچىتە پىش شاھانە
ژى دخوازىت دەستەك ھۆستانە
شاھى لەزكر و لەزاندى
پانزدە ھۆستا قەجەماندى
بۇ خانى كوردان وئ شاندى
دەما خانى ئەفە دىتە
كەربىد وى گەلەك قوبوويە
كىسك و قەلوون ھەلگرتىە
قوستانك شاھى كرىە
قەت سلاقلى نەكرىە^(۱۴)**

ھەر وەكى ديار د دەستپىكا ئافاكرن كەلىدا، خانئ
لەپزىرېن داخوازا ھۆستايان ژ شاھى دكەت و شاھ ژى
ب پازدە ھۆستايان داخوازييا ئەوى پەسەند دكەت، لى
خانئ نارازى دىبىت و ب توورەيى دچىتە دەف شاھى.
ھەر وەكى ديار د ئەقان چەند دىراندا ديار دىبىت كو
خان، كەسەك ب باوەر، ب تورە و ل دەف شاھى جھى
رېزگرتنى بوويە، ھەر وەسا كەسەك ھوپىرېن بوويە
و زوى كارى خوە دكر، ژ بەر ھندئ ژى سىپىدئ زوى
دچىتە دەف شاھى و داخوازيين خوە پىشكىش دكەت.
لەورا ب زووترىن دەم ھۆستا يىن بۇ ئامادەكرىن.
زىدەبارى ھندئ كەسەك تورە، ب جەرگ و چەلەنگ
و يى ب سىياسەت بوويە، و ژ تايپەتمەندىيىن دى يىن
كەسوكىيىن ئەفى قارەمانى، قەلوون دكىشا. كو گشت
ئەف تايپەتمەندىيە ژ بۇ فلمنامەنقىسى زۇر گرنگن و د
باسكرنا ھوپىكارىيىن كەسايەتيا دەرەكى و ناڧەكيا خانئ
لەپزىرېندا، دئ شىت دىمەكئ جدى و رژد و د ھەمان
دەمدا يى تورە كو قەلوونەك د دەسەتيدا و قەلوونئ
دكىشىت، ب جوانى وئىنەبكەت و بنقىسىت.

ھەلبەت ئەف چەندە و ئەف ھویرکارییە د
 قەگیرانییدا، ھەتا دویمایھیکئ یا بەردەوامە و خول دەمن
 بو جارا دویمایھیکئ خان و ھەقالین خوە ژ کەلئ دەینە
 دەر ژئ، بەری دەرکەقتنئ پیلانەکئ دادپژن و ب مەرەما
 تەسلیم بوونئ، ھیرشی سەر دوژمنین خوە دکەن و ھەتا
 دویمایھیک ھیزا خوە ب گشت سوپایئ خوەقە شەپری
 دکەن و ل دویمایھیکئ ژئ شەھید دبن. ب ھویری
 ھاتیینە وینەکرن و قەگیر ھەک فلمنقیسەکئ شارەزا و
 ھویریین گشت دیمەنان ب (shat) ین جوداجودادا
 وینەدکەت و نیشا خوینەئ دەت.

**ژ بو پشتراست بوون
 ژ دیواری کەلئ، ھندەک
 توپان دەھینیت و ھندەک
 توپان ل کەلئ دەت.
 ئەف تاییبەتمەندییە ژئ بو
 بیرتیژی و ھویرکارییا خانئ
 دزقریتەقە کو ھیچ کارەکی
 نیقەر وو و بیسەر وو بەر
 ب دویمایھیک ناهینیت.
 بیگومان ئەقە ژئ ژ
 تاییبەتمەندیین کە سوکیین
 ئەوینە**

ھەر وەسا حەفت سەرھۆستایان، ل ژیر ناڤین
 (عومەر، ھەلی، عوسمان، عەباس، شەکر، پرمیس، ھاشم)
 ب پینجسەد کارکەرەن ب شەق و رۆژ و ب دروستئ، ل
 سەر ئەفئ کەلئ کارکرینە. زیدەبارئ ھندئ کو دلوقانی و
 میھرەبانییا خانئ ژئ، لگەل کارکەر و سەرھۆستایان نیشان
 دەت. و ئەقە ژئ تاییبەتمەندییەکا دی یا کەسایەتییا
 خانییە بان دەمئ ھیز و شیانین سەرھۆستا (عوسمان)
 ئ نیشان دەت، بو فلمنامەنقیسی زور یا گرنگە.

**خان دبیزت پینسەد پالانە
 ئەزبم قوربانادەستانە
 قاهیم دانن قان کوچکانە
 داخوە بگرن بەرتوپیانە**

ناڤئ سەرھۆستا عومەرە
 بەربری رساس کرەسەرە
 داتوپیید شاھئ نەکەت دەرە

ناڤئ سەرھۆسا علیە
 بەرسمت و رساس کریە

ناڤئ سەرھۆسا عوسمانە
 مرجئ وی ل سەرملانە
 چ مرجئ ددانیت بەرانە
 دبیتە توژ و دوومانە
 پرتئ دچن بەرئەسمانە

ناڤئ سەرھۆسا عەباسە
 بەربری بووب ئەلماسە
 بەر کەر کر تیکر رساسە⁽¹⁶⁾

« هەر ماله‌کى دو وار يان سى واريت ئهردى هه‌بون. ژ بهر قى چهندي درامه‌ته‌کى مشه هه‌مى سالا ژى دهات. ژ گهنمى بهارى، جهه‌مى، نيسک و نوک، برنج، تويتن، کونجى، گهنم شامى و گارس... ژبلى درامه‌تى ژى هەر ماله‌کى تهرشى خو ژ په‌زى، گاره‌شى هه‌بو. ريچالى خو ژ شيرى، ماستى، سه‌رتوى، په‌نيرى و روينى و که‌شكى ژى بدهست دکه‌ت. تيرا وان دکر و ژ بهر ژى دما ب پاره‌کى باش دفروت.»^(۷)

هه‌روه‌کى ديار فه‌گير گشت خالين سه‌ره‌کيپن گونده‌کى سه‌ره‌که‌فتى ب دهست خستن ل سه‌ر خالين ب هيزين ئابوورئ نيشان ددهت، ده‌مى باس ل هه‌بوونا وارى، ده‌رامه‌تين گهنم و نيسک و نوک، ... و هه‌بوونا تهرشى و به‌ره‌مپن ئه‌وان وه‌کى شيروماست و سه‌رتويک و...هتد، کو بازرگانى ب هه‌مى تشته‌کى دکرن و ب ئه‌فى چهندي گشت گوندى زه‌نگين بوون. ب بوچوونه‌کا دى ئه‌ف گشت ئه‌ف پيزانينه بو ده‌ره‌په‌رى زور گرنگن، چونکى گوندى بپى هيج ئاريشه‌يه‌ک لگه‌ل هه‌فدوو دژيان و ژ لايئ ده‌روونيقه ژى د ساخه‌لم بووينه، چونکى د سروشته‌کى پاک دژين و مفا ژ به‌ره‌مپن سروشتيپن تازه وه‌ردگرن، له‌ورا ده‌ره‌په‌ر دئ شپت ب دروستى هه‌م شپوازئ ئاخفتنا جوان، هه‌م سه‌روبه‌رئ جوانئ کچ و کور و گه‌نج و پيرين ئه‌وان وينه بکه‌ت و هه‌م جلوه‌برگين جوان و پربها بکه‌ته به‌ر ئه‌وان.

هه‌لبه‌ت ئه‌ف پيشه‌کيه بو هنديه کو خوينه‌رى به‌ره‌فه‌ى رويدانه‌کى به‌ت، کو بيگومان ئه‌ف جوړه گوند و مله‌ته ژ چاڤين هه‌سویدان بيبار نابن، له‌ورا د به‌رده‌واميا فه‌گيرانيدا، د ئيقارييه‌کا گه‌ش و جواندا، کو خورتين گوندى دچنه نيچيرئ، رويدانه‌ک ب سه‌رئ گونديان - ژن و که‌چ و پيرين دناف گونديدا ماين- ده‌يت:

هه‌لبه‌ت ئه‌ف چهنده د پيرانيا ده‌فين فه‌گيرانيدا ده‌يته ديتن. بو نمونه د فه‌گيرانا سه‌ره‌تيا گوتنا مه‌زنان «شير شيره، چ ژنه چ ميړه»^(۸) دا ب دروستى چيروکا ئه‌فى گوتنى فه‌دگيريت و خوينه‌رى ژ دوره‌يلئ گشتيئ ئه‌فى چيروکى هايدار دکه‌ت. چونکى هه‌ر ل ده‌ستپيکى جهى سه‌ره‌کيپ رويدانئ دده‌ته ديارکرن و گونده‌ک ژ گوندين کوردستان ب دروستى و ب هويرى وينه دکه‌ت:

« ل گونده‌کى بچويک يئ (۷۰) هه‌فتى مالى، ل بن چيايه‌کى بلند بوو. نافي گوندى ئافوک بوو، ژ بهر روپيارئ مه‌زن يئ ژ بنارا چيايى دزا و گوند ئاف ددا. ئافاره‌کى مه‌زن ب به‌ر گوندى فه‌ بو. هه‌مى زه‌فى و زار و لانک بون. کانیه‌کا گه‌له‌کا بوئ ل بن چيايئ هنداف دزا، جه‌لاله‌ک ژى ده‌ردکه‌فت، ئه‌و ئافارئ مه‌زن ب جاره‌کى تير ئاف دکر و جوييت مه‌زن ژى دچونه گونديت ژيرى.»^(۹)

ئه‌گه‌ر ب هويرى ل ئه‌فى ده‌فى و ئه‌فى پيناسا کورتال سه‌ر گوندي (ئافوک) ئ بنيرين، دئ بينين کو وه‌ک فلم و وينه‌يه‌کى جوان و لڤوک پيشکيشى خوينه‌رئ خوه دکه‌ت و نفيسه‌ر ب دروستى وه‌ک فلمنامه‌نفيسه‌کى سه‌ره‌ده‌رى لگه‌ل ئه‌فى جهى کريبه، چونکى ب دروستى ئه‌ف گونده وه‌ک گونده‌کى کوردستانى دايه نياسين. هه‌لبه‌ت ئه‌ف چهنده ژى د ئه‌وان په‌يف و زاراڤاندا کومفه‌دبن، بين نفيسه‌رى د فه‌گيرانا خوه‌دا بکار هينانين: (گونده‌کى بچويک، (۷۰) مالى، ل بن چيايئ بلند، نافي گوندى / ئافوک، روپيارئ مه‌زن ل بن چياي، ئافارئ مه‌زن گوندى، هه‌مى زه‌فى و زار، کانیه‌کا گه‌له‌ک بوئ ل بن چياي، ده‌رکه‌فتنا جه‌لاله‌کى، ئافار تير ئاف دبوو و يا زيده ژى بو گوندين ژيرى دچوو.) هه‌روه‌کى ديار فه‌گير سه‌ره‌راي باسکرنا سه‌روبه‌رئ گوندى، ناراسته‌وخو باس ل گونديان و رينجه‌ربيا ئه‌وان دکه‌ت چونکى ب دروستى مفاي ژ نافي و ئافارى وه‌رگرتينه. و ئه‌ف چهنده د به‌رده‌واميا فه‌گيرانيدا پتر رووه‌ن دبیت:

دھیتھ د مەیدانییدا و قەگیڕ ب جوانی ئەقی ژنی
وێک شێرەژن و وێک کەسەکا مەرد و مالدەرەکا ب پەوشتی
کوردەواریی نیشان ددەت و دیمەنئ ئەوئ و ناقي ئەوئ
ژی بۇ خوینەرەن ب ئەقی رەنگی وینە دکەت:

« سینەم ژنەکا دەق ب کەنی، ب خوڤە و
شەهرەزا بو. خو ژ چو تشتا نەددا پاش. کیم کەس
دشیان پشتا وئ داننە ئەردی. بابئ وئ یئ ژئ
چاقترسیایی بو کو کارەک لئ ب قەومیت، چونکی
یا سەر شک بو، ژ بەر کەسئ دەست درێژی دکەل
کربا نەداتنا. (۳۰)»

هەر وەکی دیار (سینەم) ناڤەکی کوردییە و گشت
تایبەتمەندیی کەسوکێی سەرڤەیی و دەروونیی ئەوئ
ژی هاتینە نیشاندان و هەر وەکی بەری نەو ژئ ئامازە
پئ هاتییە دان ئەق چەندە هەمی دئ کارناسانیی بۇ
دەرھینەری کەتن و دەرھینەر دئ شیت گەلەک ئامازەییی
دیتەر بەتە ئەقی شێرە ژنی و ب کارهینانا لقینا دروستا
کامیرئ و گۆشەنیگاییی ئەوئ کامیرئ و هەر وەسا مفا
وەرگرتن ژ هونەرئ پوناھیی و دەنگی، پتر مەزناھی و هیژا
ئەوئ نیشان بەتە. ب تایبەتی دەمی ل دویمایهکی و
ب هیرش برنا (سینەم) خانئ و بەرەقانیکن ژ نامویس و
سامانیی خوە، ئەق چەندە دئ پتر خوینەرە یان بینەری
ب قارەمانا سەرەکیڤە گریڤدەت دەمی دبیژیت:

« ژن هەنە و ژنۆک ژئ هەنە. ئەم ژنن ئەقە
ئەم هاتینە بەرەقانی سامان و نامویسا خو، چ ژ
دەستی هەوە تیت بکەن. (۳۱)»

« ژ نیشکەکی قە گول رپرپەکا ب گال
گال قە بو. چو پئ نەچو برەکا سویارا ل
لایئ رۆژئاڤا گوندی قە، پئ ل رکبیت زینی
نان، یئ هەل دقوتنە گوندی، تۆزا پیت
هەسپیت وان چاڤئ رۆژئ گرتی یە. (۳۲)»

د ئەقی قەگیڕانییدا جارەکا دی وینەکی جوان ژ
هاتنا برەکا سویاران دکیشیت و خوینەری دئخیتە د
چاڤەروانیییدا، چونکی راستەوخۆ باس ل ئەوان سویاران
ناکەت و لئ دەمی باس ل دیمەنین (رپرپەکا ب گال - گال،
یئ هەل دقوتنە گوندی، تۆزا پیت هەسپیت وان چاڤئ
رۆژئ گرتی یە). دکەت، ناراستەوخۆ هیژا خرابیی وینەدکەت
و خوینەری بۇ رویدانیی نەچاڤەرپیکری بەرھەف دکەت کو
بیگومان ئەق چەندە ژئ بۇ دەرھینەری کارناسانییەکە، کو
رەنگە ب تنئ فلمنامەنڤیسین گەلەک زیرەک و هویربیین
بشین ئەقان وەسڤان بەدەنە قەگیڕانیی دەقین خوە.

خویایە خالا ژ هەمی گرنگتر ئەو کە ئەقی گۆتتا
مەزنان بچەسپینی و وینەیی دروستئ ئەقی گۆتنئ
نیشان بەتە، لئ هەتا نەو هیچ ئامازەیهک ب قارەمانا
سەرەکی نەکرییە و خوینەر هیشتا ب دروستئ نزانیی کو
ئەو شێرەژن کبییە، لئ پشتی گوندی ژ ئەوان سویارین دز
و جەرد دتێسن، قارەمانا سەرەکی ب دیالۆگا:

« ما دئ بوچی ترسین؟ ئەم دشین رئ
نەدەینە وان سویارا هەکە بۇ تالانی هاتن خو
زیانەکا مەژئ بکەن. خو هەکە مە دیت ب جامیرئ
هاتن و قیا ببنە مێهقانیت مە، مێهقان مێهقانی
خودئ نە، ل سەر سەرا و ل سەر هەر دو چاڤا چ یا
ژ دەستی مە تیت ژ بۇ ناقي خو دئ بۇ وان کەین.
دئ ئیمی (ئالفی) کەینە جهوریت هەسپیت وان،
نقینیت پاکژ و ژ رەنگ بو راییخین و خوارن و
قەخوارنیت ژ رەنگ ژئ دانینە بەر وان (۳۳)»

بېنگومان د فلمنامەياندا ئەقە ديالوگە (خاللا گەشەسەندنا دويماهيكا پرتا دوويى) يە و راستەوخۇ خويىنەر يان بېنەر دى ل هيقيا كارقەدانەكى ژ لايى سويارانقە بيت، لى ئەق كارقەدانە، نە ژ لايى ئەوان سويارانقە، بەلكو (سېنەمخان) خوە د بەردەوامييا ئاخقتنا خوەدا، كارقەدانەكا توندتر و نەچاقەرپىكرى دكەت و خويىنەر يان بېنەرئ خوە مەندەهۆش دكەت:

■ ئەنجام:

1. فۆلكلۇرى كوردى پرە ژ چىرۆك و سەرھاتى و قەگىرانىن جۇراوجۇر و ب ھندەك دەستكارىين كىم ژ لايى تەكنيكا سىنارىيۇيىقە، دى شىن بېنە باشترين فلمنامەيىن سېنەمايى.
2. سېنەماييا كوردى ب رىكا فۆلكلۇرى كوردى دى شىت ئەقى مللەتى ب شىوازەكى جياواز ژ ژىدەرئىن مېژوويى نىشا جيھانى بدەت.
3. سېنەماييا كوردى ب رىكا فۆلكلۇرى كوردى دى شىت ئەقى مللەتى ژ گەلەك گۆشەنىگيانقە نىزىكى مللەتىن جياوازىن جيھانى بکەت كو رەنگە د گەلەك چىرۆك و سەرھاتى و قەگىرانىن خوەدا لگەل ئەوان مللەتان ھەقپىشك بېن و پتر نىزىكى ھەق بېن.
4. داستانا فۆلكلۇرىيا كەلا دم دم باشترين قەگىرانەكا رىاليستىيە، كو دى شىت بېتە فلمنامەيەكا ب ھىز، ژ بۇ فلمەكى سېنەماييا بەرگرىي.
5. گۆتتا مەزنان يا (شىر شىرە چ ژنە چ مېرە) ژى دى شىت ب ھندەك دەستكارىين ھونەرئ فلمنامەنقىسىيى، بېتە دەقەكى ب ھىزى چقاكى د ھونەرئ سېنەماييا كوردىدا.

«سېنەمخاننى داسا خو بلندكر و بەزى داوەشانە ناق مليت وى زەلامى يىن كو ترانە ب ژنا دكرن.»^(۳۳)

و بېنگومان ئەق چەندە ژ لايى دەرھىنەرئ زىرەك ب جوانى دى ھىتە نىشاندان و ئەقە ژى ئىك ژ نىشانىن نقىسەرئ سەرەقنى يان فلمنامەنقىسى سەرەقنىيە.

ل دويماهيكي... ئەوا ھاتىيە گۆتن ب تنى بوچوونەكەكا ئەدەبناسانەيە و نەيا كەسەكى ئەكادىمىيە د بوارئ سېنەماي يان فلمنامەنقىسىيىدا، لەورا ھەر ھويركارىيەكا دىتر و يا پىويست كو مە د ئەقى قەكۆلىنا كورتدا باس لىنەكرى، ب دەرھىنەر يان فلمنامەنقىسى بسپۆرقە پادسىپىرىن.

لى ژ ھەمىي گرنگتر ئەوە كو نابىت ئەق فۆلكلۇرە بېتە سىنارىيۇيا رىكلاما كەرەستەيەكى بازارگانى، چ خوەيى بيت يان بىانى. واتە ب بوچوونەكا دى پىدقىيە پەرلەمان، وەزارەتا رەوشەنبىرى و لاوان و ھەر لايەنەك كو خوە ب بەرپرسىار ل ھەمبەر فۆلكلۇرا خوەيا كوردى دزانىت، رىكى ل بەر ئەقى بى رېزىي بگرىت و گشت ئەو كەس و لايەنن لادانى دكەن « دەرھىنەر، بازارگان، تى قى و رادىو – بھىنە سزادان و دەستويرىيا كارى ژ ئەوان دەرھىنەران بھىتەستاندن.

ژیدەر:

پەراویز:

۱. د.عزالدین مستەفا رەسول، لیکۆلینەوهی ئەدەبی قۆلکلۆری کوردی، چاپی سێیەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوهی ئاراس، هەولێر، ۲۰۱۰، ل (۱۲و۱۱).
۲. https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
۳. هەمان ژێدەر، هەمان لایەر.
۴. <http://www.cinemaamooz.ir>
۵. مەجلە نۆرنگار، مەهم تەزین اصطلاحات سینیمائی کە باید بدانی. <http://noornegar.com>
۶. سید فیلد، چگونە فیلمنامە بنویسیم، مترجم: مسعود مدنی، چاپ پێمان، چاپ اول، چاپخانە انتشارات عکس معاصر، تهران، ۱۳۶۳، ص (۱۶).
۷. <http://www.cinemaamooz.ir>
۸. www.cinemaamooz.ir
۹. سید فیلد، چگونە فیلمنامە بنویسیم، مترجم: مسعود مدنی،، ص (۱۸).
۱۰. هەمان ژێدەر، ل (۱۱۴).
۱۱. یاشار کاپلان، داستانا کەلا دمدم و خانسی لەبێزترین (قەكۆلینەكا ئەدەبی و دیرۆکی)، چاپ ئێکی، ب.چاپخانە، ب.جە، ۲۰۱۹، ل (۸۱ و ۸۲).
۱۲. ژێدەرئ بەرئ، ل (۹۸ و ۹۹).
۱۳. یاشار کاپلان، داستانا کەلا دمدم و خانسی لەبێزترین (قەكۆلینەكا ئەدەبی و دیرۆکی)، ل (۹۹-۱۰۱).
۱۴. ژێدەرئ بەرئ، ل (۱۰۲-۱۰۱).
۱۵. صادق بهاءالدین ئامیدی، خان و مان، چاپی ئێکی، چاپخانە حەوادت، بەغدا، ۱۹۸۱، ل (۱۲۹).
۱۶. هەمان ژێدەر، هەمان لایەر.
۱۷. صادق بهاءالدین ئامیدی، خان و مان،، هەمان لایەر.
۱۸. هەمان ژێدەر،، ل (۱۳۰).
۱۹. صادق بهاءالدین ئامیدی، خان و مان،، ل (۱۳۱).
۲۰. هەمان ژێدەر،، ل (۱۳۱).
۲۱. هەمان ژێدەر، ل (۱۳۶).
۲۲. هەمان ژێدەر، هەمان لایەر.